

Státní okresní archiv Klatovy

Cech ševců Plánice

1642-1859

Inventář

EL NAD č.: 2174

AP č.: 541

Eva Havlovičová

Klatovy 2014

OBSAH

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	4
III. Archivní charakteristika archivního fondu	5
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	5
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky	6
Seznam použitých pramenů a literatury	7

Přílohy:

Příloha č. 1: Seznam použitých zkratk	8
---------------------------------------	---

Inventární seznam	9
--------------------------	----------

I. Vývoj původce archiválií

Se zakládáním měst ve 13. století úzce souvisel rozvoj řemesel. Zpočátku to byla základní řemesla (např. řezníci, mlynáři, pekaři, sladovníci, ševci, krejčí, hrnčíři, kováři atd.). Postupem času docházelo k různým specializacím a vzniku řady nových řemeslných oborů.

Řemeslníci zakládali bratrstva, která měla náboženský, charitativní i reprezentativní účel. Členové se společně účastnili mší, slavností, pohřbů. Starali se o přestárlé, zchudlé nebo nemocné mistry, podporovali vdovy a sirotky svých bývalých členů. Postupně se bratrstva více soustředila na hospodářské zájmy jednotlivých řemesel a od 14. století začaly vznikat cechy. Jejich vrchol nastal v 15. a 16. století.

Cech představoval společenstvo řemeslníků stejného či příbuzného oboru, které hájilo práva a zájmy svých členů. Jejich heslem bylo „Amor et paritas“ (Láska a rovnost). Cechy byly podřízeny městské správě, ale současně se řídily svými vlastními právními pravidly, tzv. cechovními artikulemi či statuty. V čele cechu stál cechmistr spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Cechovní majetek se ukládal do cechovní pokladnice (zvané klenot či matka), která byla ozdobena cechovním znakem. Pokladnice zároveň sloužila pro ukládání cechovních artikulí a privilegií, pečeti, cechovního archivu, písemností mistrů i tovaryšů. Příjmy cechu pocházely z různých poplatků (např. za cechovní schůze, za materiál na zhotovení mistrovského kusu, za zápis do register) a z vybraných pokut. Cechy jako organizace dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin pro výrobu, přísně kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy pro tovaryše, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly překupnictví, nekalou soutěž a měly pod kontrolou přijímání nových mistrů.

Obranou cechu před konkurencí byla výsada mílového práva (na míli od města (cca 9 km) nesměl žádný řemeslník vyrábět ani prodávat své výrobky) a cechovní přímus (řemeslo mohlo být vykonáváno, až na pár výjimek, jen v rámci cechu).

Od 17. století dochází k postupnému úpadku celé cechovní soustavy. Ve století 18. začala do cechovního zřízení zasahovat státní moc. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, to se ale příliš nedodržovalo. Důležitým krokem ze strany státu byl Generální cechovní patent pro české země, vydán Karlem VI. 16. listopadu 1731, který nařizoval předložení všech cechovních statut panovníkovi, obecně upravil pracovní podmínky tovaryšů, vymezil postavení mistrů vůči tovaryšům a učedníkům, omezil dosavadní pravomoc a privilegia cechů. Současně byl zřízen úřad cechovního inspektora, který na činnost cechů dohlížel a účastnil se jejich zasedání. Nakonec 5. ledna 1739 byly vydány Generální cechovní artikule, které všechny cechovní předpisy sjednotily. Díky tomu došlo ze strany státu k účinné kontrole a ovlivňování řemeslné výroby.

V 60. a 80. letech 18. století v důsledku rozvoje a zavádění manufakturní výroby došlo k rušení některých cechů. V roce 1765 byl vydán dekret, který opravňoval tovaryše vykonávat řemeslo i bez cechovní příslušnosti, a v roce 1776 došlo k vyhlášení „svobody obchodu a výroby“.

Poslední tečku za cechovní soustavou učinil císař František Josef I. svým císařským patentem č. 227 ř. z., kterým 20. prosince 1859 vydal živnostenský řád s účinností od 1. května 1860. Tento patent sjednotil a uzákonil provozování řemesel i obchodu a všechny dosud platné předpisy byly prohlášeny za zrušené. Tímto řádem byly cechy zrušeny a namísto nich nastoupila živnostenská společenstva, která navázala na činnost cechů i na jejich tradice.

Nejstarší zmínky o Plánici se datují do 1329, kdy Plánice náležela k nepomuckému panství. V následujících letech se zde majitelé velmi rychle měnili. Delší dobu měl ve svém držení Plánici rod Šternberků. Během jejich působení získala Plánice listinou Ludvíka Jagellonského z 19. července 1519 právo pořádat na den Povýšení sv. Kříže (14. září) výroční trh a každou

sobotu týdenní trh. Další listinou krále Ferdinanda I. z 26. února 1558 bylo městečku uděleno právo na konání druhého výročního jarmarku (na středu po neděli průvodní tj. první neděle po Velikonocích).

Od Šternberků získal panství v roce 1638 Jaroslav Bořita z Martinic. Rod Martiniců vymohl pro Plánici řadu dalších výhod. Král Ferdinand III. na žádost Jaroslava Bořity hraběte z Martinic svou listinou z 23. července 1642 potvrdil plánickým dříve udělená privilegia, ale středovní výroční trh přeložil na svátek Nalezení sv. Kříže (3. květen), přidal nově právo dobytčího trhu o postních sobotách a hlavně právo zakládat v Plánici cechy.

Nástupcem Jaroslava Bořity z Martinic se stal Maxmilián Valentin z Martinic, který městečku v roce 1661 potvrdil dřívější privilegia a hlavně se zasloužil o rozvoj cechů v Plánici. Jeho přičiněním byly potvrzeny artikule cechu řezníků, ševců, pekařů, mlynářů a krejčích. Martinicové měli plánické panství v držení až do roku 1789.

Představu o složení řemeslníků v této době nám poskytuje Berní rula s údaji z roku 1656, kdy byli v Plánici 3 tesaři, 4 kováři, 6 ševců, 3 koláři, 9 řezníků, 3 pekaři, 4 tkalci, 4 bečváři, 7 krejčích, 2 sládci, 1 koželuh, 1 zedník, 1 krčmář a 1 hrnčář.

V roce 1790 byly plánické državy zakoupeny Františkem hrabětem Wallisem. Členové jeho rodu je měli ve vlastnictví až do počátku 20. století. Poslední z nich, Josef, přenechal roku 1918 statek své neteři Marii Anně Salm-Reifferscheidtové. Její potomci jej drželi až do roku 1945.

Ševcovský cech v Plánici vznikl pravděpodobně kolem roku 1642, kdy ševcovští mistři požádali mistry v Klatovech o propůjčení jejich artikulí (inv. č. 1). V roce 1692 (inv. č. 4) pak následovala smlouva o spolupráci a bratrské lásce. Dalšímu potvrzení artikulí došlo ještě v roce 1661 (inv. č. 2).

Útržkovité informace o činnosti cechu lze dohledat v obecní kronice (EL NAD 885, inv. č. 86). Kde jsou zmíněny i další písemnosti (cechovní kniha od roku 1768 a kniha přijatých mistrů, tovaryšů, učedníků od roku 1789), které se ovšem nedochovaly.

Ševci vyráběli obuv z kůže, základem jejich práce bylo přesné změření nohy zákazníka, vytvoření papírové šablony, kterou zákazník vyzkoušel, a až pak se nastříhala kůže a začaly šít boty. Ševci se dělili na nováky (šili nové boty) a na vetešníky (opravovali již použitou obuv a přišívali podešve na podrážky).

Cech jako samostatný pravděpodobně existoval až do změn v roce 1859, kdy dle živnostenského řádu z 20. prosince 1859, s účinností od 1. května 1860, byly také v Plánici založeny živnostenské spolky a cechovní soustava byla zrušena.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

K předání cechovních archiválií města Plánice Městským úřadem Plánice došlo 26. května 2006 č. j. SOAP/040-0359/2006, kdy byly předány tyto archiválie:

př. č. 26/2006 listina, dvě pečetidla a spisy cechu pekařského (1579-1762); př. č. 27/2006 spisy cechu ševcovského (1784-1825); př. č. 28/2006 dvě pečetidla a spisy cechu tkalcovského (1671-1772); př. č. 29/2006 pečetidlo cechu mlynářského (16. - 17. stol.); př. č. 30/2006 pečetidlo cechu truhlářského (17. stol.); př. č. 31/2006 dvě pečetidla cechu řeznického (1655-1722) a př. č. 32/2006 výtisk generálních cechovních artikulí (1739).

Další předání proběhlo 16. února 2007 pod př. č. 14/2007 č. j. SOAP/040-0125/2007 byly předány výuční listy z let 1791-1818 a 27. srpna 2007 pod př. č. 41/2007 č. j. SOAP/040-0465/2007 byl předán svazek spisů z let 1791-1855. Žádné další záznamy zachycující pohyb,

ztrátu či případnou skartaci daného archivního fondu se ve Státním okresním archivu Klatovy nenacházejí.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Dochované torzo archiválií ševcovského cechu v Plánici zachycuje časové období 1642-1859. Písemnosti jsou psány v češtině i němčině, jejich čitelnost je dobrá. Nejstarší písemnou archiválií fondu je vidimus artikulí cechu ševcovského v Klatovech (1642, inv. č. 1), nejmladší záznamy nalezneme mezi tovaryšskými listy (do 1859, inv. č. 11).

Při inventarizaci archivního fondu nebylo použito žádné pořádací schéma, jednotlivé archiválie jsou řazeny dle typu evidenčních jednotek a současně chronologicky. Po zpracování fondu vzniklo 11 inventárních čísel, která tvoří 4 listiny do roku 1850 a 2 kartony, celkem 0,26 bm. Při pořádání nebyla provedena žádná vnitřní skartace.

Po fyzické stránce jsou archiválie poškozeny prachem a plísní. Listiny 1642 (inv. č. 1) a 1692 (inv. č. 4) jsou roztrženy na několik dílů, listina 1661 (inv. č. 2) má místy vybledlé nečitelné písmo. Archiválie jsou vhodné k restaurování.

Tovaryšské listy obsahující veduty jsou evidovány jako samostatné inventární číslo pro lepší podchycení výskytu vedut na archivním materiálu v SOkA Klatovy. Tovaryšské listy bez vedut jsou evidovány zvlášť pod svým vlastním inventárním číslem.

Převzaté archiválie byly až do roku 2013 evidovány jako jeden archivní fond Cechy Plánice, EL NAD 1448. V červnu 2013 byl tento archivní fond rozdělen. Původní AF Cechy Plánice, EL NAD 1448 byl přejmenován na AF Cech krejčích Plánice a vnitřními změnami z něho bylo dále vyčleněno 7 samostatných archivních fondů. AF Cech ševců Plánice, EL NAD 2174 vznikl vnitřní změnou č. 5/1448 z 12. června 2013, č. j. SOAP/040-0465/2013.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Z ročních výkazů příjmů (za vyučenou a složení mistrovských zkoušek) a výdajů (platba inspektorovi, za poštu, vypracování účetní zprávy a běžné provozní výdaje), které zachycují 1. polovinu 19. století, lze také zjistit jména a počet členů cechu.

Dochovaná korespondence se zabývá povoleními k vypracování mistrovského kusu, přijetími do cechu apod.

Na některých výučních a tovaryšských listech se dochoval otisk cechovní pečeti červeným voskem nebo pod papírovým krytem. V pečetním poli korunovaný štít, v něm tři škorně. Opis lemován perlovcem a vavřínovým věncem, majuskula, průměr cca 4,3 cm. Opis: PECZET•POCTIWEHO•REMESLA•NOWEHO•SEWCZOW•MPLANICI•

Přivěšená pečeť na vysvědčujícím listu Jana Hranáče z roku 1675 (inv. č. 8) má opět jinou podobu. V pečetním poli je korunovaný štít, v něm tři škorně a po straně letopočet 1642. Rok, kdy pláničtí ševci získali své první artikule od cechu nového ševcovského v Klatovech. Opis oddělen linkou, majuskula, průměr 4,5 cm.

Opis: PEZCET•POCTIWEHO•REMESLA•NOWEHO SEWCZOW•PLAN•

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Inventarizaci archivního fondu spolu s vypracováním inventáře provedla v roce 2014 ve Státním okresním archivu Klatovy archivářka Eva Havlovičová.

Klatovy 26. 8. 2014

.....
Eva Havlovičová

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

SOkA Klatovy. *Archiv města Plánice*, EL NAD 885.

SOkA Klatovy. *Společenstvo živnostenské Plánice*, EL NAD 2176.

SOkA Klatovy. *Společenstvo živností řemeslných Plánice*, EL NAD 1161.

Literatura

HRDLIČKA, Miroslav. *Křižákův rodný kraj*. Klatovy : vlastním nákladem, 1946.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha : Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-709-1.

KUMPERA, Jan. *Dějiny západních Čech od pravěku do poloviny 18. století*. Plzeň : Ševčík, 2004. ISBN 80-7291-108-2.

NODL, Martin, ŠMAHEL, František. *Člověk českého středověku*. Praha : Argo, 2002. ISBN 80-7203-448-0.

WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

Seznam použitých zkratk

AF	archivní fond
AP	archivní pomůcka
č. j.	číslo jednací
č. př.	číslo přírůstkové
EL NAD	evidenční list Národního archivního dědictví
ev. jedn.	evidenční jednotka
inv. č.	inventární číslo
ř. z.	říšský zákoník
SOAP	Státní oblastní archiv v Plzni
SOkA	státní okresní archiv

INVENTÁRNÍ SEZNAM

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
I. Listiny			
1	1642, duben 28., Klatovy Vidimus artikulí cechu nového ševcovského v Klatovech, propůjčený cechu ševcovskému v Plánici. Orig. papír, 79,8 x 43 cm, česky, pečeť cechu přitištěná pod papírovým krytem, listina roztržena na 6 dílů		lio 1
2	1661, říjen 20., Praha Maxmilián Valentin hrabě z Martinic potvrzuje artikule cechu ševců v Plánici. Orig. perg., 86,6 x 45,7 – 7,4 cm, česky, pečeť chybí, vlastnoruční podpis		lio 2
3	1692, červenec 13., Klatovy Dohoda o svazku lásky bratrské mezi ševcovskými cechy v Klatovech a v Plánici. Orig. papír, 42,6 x 29,4 cm, česky, pečeť cechu přitištěná pod zbytky papírového krytu, listina roztržena na 2 kusy		lio 3
4	1718, září 21., Nepomuk Spojení ševců plánického cechu s cechem nepomuckým proti řemeslníkům z Kasejovic. Orig. papír, 33 x 20,8 cm, česky, pečeť cechu přitištěná		lio 4
II. Spisy			
5	Protokoly cechovních setkání	1806-1850	kar 1
6	Roční výkazy příjmů a výdajů	1804-1858	kar 1
7	Korespondence s magistrátem	1788-1848	kar 1
8	Vysvědčující list Jana Hranáče vydaný cechem ševcovským v Plánici 21. ledna 1675, orig. perg., 34 x 25,8 cm, česky, cechovní pečeť v dřevěném pouzdře bez víčka přivěšená na růžové kroucené šňůrce	1675	kar 1

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedin. č.
9	<p data-bbox="300 304 660 331">Tovaryšské listy s vedutami</p> <p data-bbox="300 376 1086 517">1786, říjen 31., Praha Tovaryšský list Antonína Durechta z Plánice vydaný cechem ševců v Praze (veduta Prahy), orig. papír, 45 x 37,2 cm, německy.</p> <p data-bbox="300 562 1086 703">1797, prosinec 27., Praha Tovaryšský list Johanna Obrozniaka z Plánice vydaný cechem ševců v Praze (veduta Prahy), orig. papír, 46,7 x 37 cm, německy.</p> <p data-bbox="300 748 1086 889">1807, leden 19., Praha Tovaryšský list Václava Uhlíře z Němčic vydaný cechem ševců v Praze (veduta Prahy), orig. papír, 46,7 x 37 cm, německy.</p> <p data-bbox="300 934 1086 1075">1810, květen 28., Brno Tovaryšský list Andrease Šewcowice z Plánice vydaný cechem ševců v Brně (veduta Brna), orig. papír, 44,7 x 37,1 cm, německy.</p> <p data-bbox="300 1120 1086 1261">1824, duben 22., Stříbrné Hory Tovaryšský list Šimona Jana ze Zdebořic vydaný cechem ševců ve Stříbrných Horách (veduta Písku), orig. papír, 43,8 x 35 cm, německy.</p> <p data-bbox="300 1305 1086 1447">1824, září 6., Praha Tovaryšský list Tomáše Turka z Plánice vydaný cechem ševců v Praze (veduta Prahy), orig. papír, 49 x 38,6 cm, německy.</p>	1786-1824	kar 1
10	Mistrovské listy	1803-1854	kar 1
11	Tovaryšské listy, vysvědčení	1777-1859	kar 2

Název archivní pomůcky:	Cech ševců Plánice
Značka archivního fondu:	CŠ Plánice
Časový rozsah:	1642-1859
Počet evidenčních jednotek:	7 (4 listiny do roku 1850, 2 kartony)
Počet inventárních jednotek:	11
Rozsah v bm:	0,26
Stav ke dni:	26. 8. 2014
Zpracovatel archivního fondu:	Eva Havlovičová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Eva Havlovičová
Počet stran:	12
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Pavel Havlovič

dne 26. 8. 2014 - č.j. SOAP/040-0622/2014